

Ochrana přírody

KULÉROVÁ PŘÍLOHA ročník 78 číslo 2 2023

ZPRÁVY / AKTUALITY / OZNÁMENÍ

Tisková zpráva AOPK ČR

Přípravy chráněné krajinné oblasti Soutok jsou v plném proudu

Soutok Moravy a Dyje je největším komplexem lužních lesů ve střední Evropě. Programové prohlášení vlády počítá s velkoplošnou ochranou této jedinečné krajiny se sítí slepých říčních ramen, meandrů, mokřadů, tůň a vlhkých luk se soliterními prastarými duby a lesy s bohatou biodiverzitou. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR začala z pověření MŽP seznamovat obce, významné hospodářské subjekty, místní instituce a organizace s návrhem vymezení chráněné krajinné oblasti Soutok, její zonace a bližších ochranných podmínek.

„Po padesáti letech snah, nejrůznějších výzev, petic, stanovisek, nekonečných jednání a diskusí byly nyní konečně zahájeny reálné kroky k zajištění územní ochrany oblastí soutoku Moravy a Dyje – mimořádně cenné krajiny mezinárodního významu. Pokud se podaří vyhlásit CHKO Soutok, bude odstraněn bezesporu největší dluh české státní ochrany přírody,“ konstatuje Pavel Pešout z Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, ředitel sekce ochrany přírody a krajiny.

Omluva

V čísle 1/2023 časopisu Ochrana přírody byly do článku „Některé vzácné druhy živočichů CHKO Beskydy v průběhu času“ autorky Dany Bartošové vloženy na str. 15 a na str. 16 části textu bez souhlasu a vědomí autorky a s jazykovými chybami, které změnily význam sdělení. Redakce učinila opatření, která podobným zásahům do autorských textů zamezí. Daně Bartošové se velmi omlouváme.

Zdeněk Patzelt, šéfredaktor

Cílem předjednání návrhu CHKO je shromáždit připomínky a podněty partnerů a zohlednit je tak, aby návrh představoval co nejširší shodu regionu ještě před zahájením oficiálního procesu vyhlášení ze strany Ministerstva životního prostředí. Chráněná krajinná oblast by měla vzniknout přibližně na 12 tisících hektarech, více než 90 % zdejších lesů je ve vlastnictví státu.

„Řada schůzek již proběhla, nyní jsme obeslali všechny obce s nabídkou setkání se zastupiteli. Připravili jsme speciální webové stránky, kde se každý může s návrhem vymezení CHKO i její zonace seznámit v interaktivní mapové aplikaci. Je tu i návrh bližších ochranných podmínek a odpovědi na často kladené dotazy, které se v souvislosti s CHKO objevují. Web průběžně doplňujeme,“ dodává Pavel Pešout. ■

Více na soutok.nature.cz

Varování před opomíjením hor

Současné negativní změny životního prostředí podle IPCC a IPBES spočívají ve změně klimatu, znečištění a narůstajících požadavcích na energii a materiály z důvodu rostoucí lidské populace. Nějak samozřejmě při tom předpokládáme, že tam, kde lidé nejsou, budou i změny zanedbatelné, bez vlivu na organismy a jejich vzájemné vazby. Typickým příkladem jsou obtížně dosažitelné a odlehle horské oblasti. Přestože hostí 1/3 suchozemské druhové bohatosti a představují 18 z 36 horkých míst současné globální diversity, nevěnujeme těmto polohám příliš pozornosti.

Je až s podivem, jak málo věnujeme pozornosti ekosystémům, jejichž „čerstvý“ vzduch, čistou vodu, schopnost regulovat klima, poskytovat přírodní suroviny a ovlivňovat vodní režim využívá více než polovina lidstva. Uvedené ekosystémové služby a materiální statky jsou zpravidla výsledkem správného fungování vzájemně propojených procesů ve společenstvech organismů zasazených v konkrétních podmínkách prostředí.

Přehrada Hauptspeicher Kölnbrein (Vysoké Taury, Rakousko). Foto Miroslav Zeidler

K posledním velkým změnám v pohořích především mírného klimatického pásu došlo po odeznění zalednění asi před 11 000 let. Od té doby se živé složky horských ekosystémů vyvíjejí zpravidla v geografické izolaci. Environmentální gradienty, lokální klima, hydrologické poměry, a specifické geologické složení přispěly k vytvoření pestrého spektra (mikro)biotopů, které hostí řadu specificky adaptovaných organismů. Právě z toho plyne i jejich aktuální ohrožení.

Změna klimatu se v pohořích projevuje posuny ve srážkovém režimu a nárůstem teplot, případně nárůstem frekvence extrémních událostí. Například v Alpách se očekává nárůst průměrné teploty o 0,25–0,36 °C a zkrácení období se sněhovou pokrývkou o 6 % (<https://doi.org/10.1038/s41558-022-01575-3>) během každé budoucí dekády. Klimatická změna je proto považována za nejdůležitější řídicí prvek očekávaných změn horských ekosystémů. Bohužel do hry vstupují antropogenní vlivy, které s klimatickou změnou působí synergiicky. Nejde jen o lokální způsob hospodaření. Jedná se o vliv znečišťujících, organických i anorganických, látek. Za významnou se považuje atmosférická depozice některých prvků (nejčastěji dusíku) vedoucí k okyselování a zvýšení trofie. Celkově vzato, nelze zdokumentované hrozby pro horské ekosystémové služby brát na lehkou váhu. Celosvětově se stávají významným problémem, protože by mohly vést ke zvýšení chudoby, nižší produkci potravin, vyšším zdravotním rizikům a obecnému snížení životní úrovně lidí. Navíc se nebudou týkat jen omezeného počtu lidí bezprostředně žijících v horách, ale promítnou se do socioekonomických vazeb na mnohem rozsáhlejších územích.

Podle odborníků je nutné i v horských oblastech bez oficiálního statutu ochrany věnovat pozornost ochraně přírodního prostředí, dopadům turismu i dalším hospodářským aktivitám a prostřednictvím monitoringu vyhodnocovat dlouhodobý management směřující k udržitelnosti přírodních zdrojů a ekosystémových služeb. Přitom je nutné si uvědomit, že v tom nemůže zůstat ochrana přírody sama, ale bude potřebné zapojit nejdůležitější „hráče“ (stakeholders) v oblasti. Pro svět svítá naděje ve výzvě spojených národů (UN Decade on Ecosystem Restoration 2021–2030). V Evropě by mohla navíc pomoci nedávno zveřejněná strategie EU pro biodiverzitu (EU Biodiversity Strategy for 2030 – Bringing nature back into our lives).

Ze strategie vyplývají konkrétní závazky a opatření i pro ČR, přestože jsou naše nejvyšší pohoří z celoevropského pohledu zdánlivě nevyznamná. ■

Miroslav Zeidler

Použité zdroje:

Science of The Total Environment (2022) 853: 158611; <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.158611>

Odolnost savany vůči suchu zvyšuje zastoupení volně žijících býložravců a funkční rozmanitost rostlin

Mimořádné povětrnostní jevy, jako je prodloužené období sucha v tropických oblastech, snižují zejména při současné nadměrné pastvě resilienci savany. Protože uvedený pojem může být chápán různě, v našem případě jej vymezíme

jako schopnost příslušného ekosystému jak odolávat beze změny vnějším činitelům (resistence), tak se po odeznění stresu obnovit (resilience v užším smyslu).

Savany představují kombinaci lesa a travního porostu vystavenou proměnlivým srážkám a nízké dostupnosti vody. Vyznačují se několika rozdílnými vývojovými stavy od vegetace s převahou travin přes směsici stromů a travin až po porosty, v nichž dominují dřeviny, a obnažený zemský povrch. Předpokládáme, že probíhající a očekávané změny podnebí ještě četnost a intenzitu mimořádných povětrnostních jevů výrazně navýší.

Němečtí a namibijští ekologové řízení Katjou Irobou ze Svobodné univerzity v Berlíně se snažili stanovit reakce savany na sucho, a to za přítomnosti rozdílných typů býložravců a odlišného složení vegetace (*J. appl. Ecol.*, 60, 251–262, 2023). Vybrali si k tomu soukromou rezervaci volně žijících živočichů v Etošské vysočině v Namibii, vytvořenou v roce 2002 sloučením osmi farem, na nichž byl dobytek postupně nahrazen původní faunou. Lokalita se rozprostírá na ploše téměř 500 km² a leží na jižní hranici známého národního parku Etoša. V tamější suché savaně bývají srážky značně proměnlivé a vyskytují se hlavně v létě, tedy od října do dubna. Mezi nejdůležitější býložravce žijící v rezervaci se řadí antilopy skákavé (*Antidorcas marsupialis*), přimorožci jihoafričtí (*Oryx gazella*), žirafy angolské (*Giraffa giraffa angolensis*) a zebry Burchellovy (*Equus quagga burchelli*).

Při hledání odpovědi na uvedenou otázku vědci použili ekohydrologický model EcoHyD, do něhož zadali údaje ze zmiňovaného privátního

V savaně se střídá období sucha s obdobím dešťů: pláně v národním parku Kafue v Zambii na konci periody srážek. Foto Jan Plesník

Pro západoafrickou suchou savanu jsou kromě jeden až dva metry vysokých trav typické i až desetimetrové stromy, které ale nikdy nevytvářejí souvislejší stromové patro. Foto Jan Plesník

Hustší buš, jako roste kupř. v keňské rezervaci Ol Pejeta, osídlují různé druhy býložravců. Foto Jan Plesník

chráněného území. Jednalo se o data o teplotě, srážkách a suchu, základních typech prostředí, (křoviny a stromy, trvalý bylinný porost a jednoletý bylinný porost) a způsobu pastvy býložravci. V posledním případě určili, zda v savaně převládá spásání trávy, konzumace listů, měkkých výhonků či plodu vyšších dřevin, nebo zda jsou na určité lokalitě zastoupeny oba typy pastvy v poměru 1 : 1. Model umožnil uvažovat také dvě intenzity pastvy v závislosti na populační hustotě herbivorů a dvě období proslouženého období sucha trvajících čtyři, resp. osm let. Odolnost badatelé vymezili jako rozsah víceletých travin schopný vydržet suchu a porovnaný s plochou bez navození sucha, zatímco obnovu stanovili pomocí času nezbytného k opětovnému rozšíření víceletého trávnicku určité rozlohy.

Jak se dalo předpokládat, při vysoké hustotě spásací trávy vykazovala savana nízkou resilienci. Co je ale podstatnější, savana se lépe vypořádala se suchem, jestliže v ní byla zachována hustá vegetace víceletých trav, chránící svrchní vrstvu půdy před ztrátou vody navozenou horkem a erozí a zahrnující zejména rychle rostoucí druhy, dobře adaptované na nedostatek vody a současně chutnající herbivorům. Důležité je rovněž, aby tlak pastvy odpovídal produktivitě savany a aby ve společenstvu nechyběli býložravci živící se listím, měkkými výhonky či plody vyšších dřevin. ■

Jan Plesník

MEDAILONKY A VZPOMÍNKY

K šedesátinám Prof. JUDr. Milana Damohorského, DrSc.

Na pragmatické rady svého otce, právníka, se gymnazista Milan Damohorský, narozený v dubnu 1963 v Praze 7, rozhodl rovněž ke studiu právních věd. Zřejmě však byl tehdy jeho osud na vážkách, neboť do té doby projevoval silné zájmy přírodovědné, hlavně zoologické. Již jako dítě byl nadšeným návštěvníkem, posléze členem spolku přátel a držitelem permanentní vstupenky Zoologické zahrady v Praze-Troji. Při vytrvalém pozorování tam chovaných zvířat vzala počátek jeho práce o levorukost u paviánů anubi, se kterou pak zaujal v gymnaziální soutěži SOČ – Studentské odborné činnosti. Nestal se zoologem, ale i tak měla tato práce značný význam pro jeho další směřování. Zajímaví spolužáci z letenského gymnázia Nad Štolou byli totiž odlovováni do činorodé Komise pro tvorbu a ochranu životního prostředí (KTOŽP) při obvodním výboru Socialistického svazu mládeže v Praze 7. Tato komise se scházela ve staré letenské vodárenské věži, náležící Obvodnímu domu pionýrů a mládeže, později dětí a mládeže. Vyvíjela různé zajímavé přírodovědné a ochrannářské aktivity, osvětové i výkonné, byla v začátcích terénní ochrany přírody v Praze 7 a stala se pařeništěm, z něhož převážně vycházel tehdejší tzv. obvodní aktiv dobrovolných pracovníků státní ochrany přírody, silná obvodní

organizace hnutí Brontosaurus... a v roce 1981 také základní organizace tehdy nově vzniknuvšího Českého svazu ochránců přírody (ČSOP). Milan Damohorský se stal pro následujících dvacet let horlivým činovníkem právě této 01/30. ZO ČSOP „Troja“, která se brzy od obvodní svazkové komise odloupla a stala se samostatně bojeschopnou jednotkou.

ZO ČSOP „Troja“ vznikla jako studentský spolek, intuitivně vyvíjející do jisté míry partyzánské snahy chránit přírodu hlavně v pražské Trojské kotlině. Typický model působení hlavně v prvních letech existence, za socialismu, začínal objevením nějakého zanedbaného území se smetišti. Trapné formality, čím je pozemek a tak podobně, se v oněch dobách nemusely řešit, rozsáhlé zanedbané plochy kolem Vltavy nebo v trojských stráních byly všech a nikoho. V sobotu parta do tohoto území vyrazila, uklidila je a sesbírané odpadky složila na hromadu u cesty, kam se dalo zajet nákladním vozem. V pondělí následovala návštěva obvodního národního výboru a sdělení nejspíše inspektorovi kultury, že tam a tam je hromada odpadů, kterou je třeba odvézt. Bylo to amatérské a nepříliš koncepční, ale něco to přinášelo. Přírodě asi ne až tak moc, ale pocit užitečné práce na straně účastníků měl svoji cenu. Z těchto dob pocházejí fotografie, na nichž je dnešní profesor Damohorský těžko k poznání při obsluhování dvoukoláku nebo ve skupině vagabundů

Profesor Damohorský recentní. K zálibám jeho a jeho rodiny patří putování po přírodních územích. Foto P. Damohorská

v neoprávněně nošených oděvních součástkách frekventantů vojenských kateder. To byly doby, kdy mladí ochránci přírody pracovali manuálně, z nadšení, zadarmo, bez grantů a dotací... a i městští lidé, kteří se třeba jednou měli věnovat ochraně přírody a prostředí profesionálně, se aspoň takto učili, za kterou stranu se drží hrábě či lopata.

O podstatný kvalitativní vzestup činnosti „Troje“ se Milan Damohorský zasloužil po nástupu do zaměstnání. Po absolvování právnické fakulty pracoval v letech 1986 až 1989 ve Státním ústavu památkové péče a ochrany přírody (SÚPPOP) v Praze. Tam získal neocenitelné vazby na přední osobnosti ochránářského oboru a na územní pracoviště ochrany přírody, hlavně na správy chráněných krajinných oblastí. Po dlouhou řadu let pak pro „Troju“ dojednával velikonoční a letní výjezdy do nejrůznějších míst republiky, později i do zahraničí, kdy se kombinovala práce v přírodě s intenzivním turistováním. Vedle užitečného kultu manuální práce, který byl v „Troji“ vyznáván a pěstován, to byla i docela dobrá cestovní kancelář, díky níž mladí členové spolku poznali i místa, do jakých by se sami těžko dostávali.

Na půdě Obvodního domu pionýrů/děti a mládeže a současně pod křídly ČSOP „Troja“ Milan Damohorský po řadu let obětavě vedl oddíl mladých ochránců přírody „Kolibříci“ včetně dost náročného pořádání různých výprav a letních táborů. Tam se i ještě mladší generaci lidí než v samotné „Troji“ dostávalo cenných příležitostí poznávat přírodu a radost z práce v její prospěch. Inspirováni jednou postavou ze starých májovek, členové Kolibříků říkali Milanu Damohorskému „náš víc než vedoucí“. („Troja“ se ani po převratu nedala cestou dotované profesionalizace. Postupně vytěžila potenciál čistě amatérského spolku a ti, kteří takový spolek provozovali hlavně pro radost, mu odrostli. Dodnes funguje v letenské vodárenské věži pod značkou ČSOP „Troja“ dětský oddíl „Pterodactylus“ – který je vlastně ideovým pokračovatelem Damohorského „Kolibříků“.)

Již v polovině osmdesátých let začal Milan psát do průkopnické Makáskovy NIKY, bulletinu městského výboru ČSOP v Praze. Rozepisoval si tak pero k pozdější bohaté publikační činnosti. Posléze se stal i členem redakční rady. Na sklonku socialistického období byla NIKA ohniskem progresivistických (tehdy a v tehdejších souvislostech by to slovo znělo také podezřele, ale trochu jinak, než je tomu dneska) tendencí

Úklidová brigáda 01/30. ZO ČSOP „Troja“ na pražském Císařském ostrově, jaro 1983. Milan Damohorský v popředí v podřepu. Foto z kroniky „Troje“

v rámci pražské organizace ČSOP, a také Milan Damohorský kopal za NIKU. I díky tomuto vstupu do „vyšších pater politiky“ ČSOP pak po převratu tři roky působil jako místopředseda ústřední výkonné rady ČSOP pro zahraniční spolupráci a tiskový mluvčí svazu. Podílel se na organizaci soutěží Zlatý list a na rozjždění akcí Zelená karta nebo Uklidme svět. Vedle NIKY psal do Veroniky, Naší přírody či Ochrany přírody. Navázal za ČSOP spolupráci s ochránářskými organizacemi na Slovensku, v Rakousku, Polsku, Německu (Bavorsku) a Itálii. Dodnes je členem Čestné rady ČSOP a v roce 2014 mu bylo uděleno vyznamenání Příroda děkuje.

Odsloužil v Nitře rok v Československé lidové armádě a odpracovav tři roky v SÚPPOP, přešel JUDr. Milan Damohorský v roce 1989 na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Podílel se na utváření oboru a katedry práva životního prostředí a v letech 2003 až 2022 ji vedl. V roce 1994 obhájil vědecký titul kandidát právních věd (CSc.), v roce 1998 se stal docentem pro obor práva životního prostředí, v roce 2001 získal vědecký titul doktor právních věd (DrSc.) a v roce 2005 se stal univerzitním profesorem. V letech 2000 až 2022 působil jako proděkan fakulty pro zahraniční záležitosti. Od roku 2000 do současnosti je členem vědecké rady Právnické fakulty UK. V letech 2007 až 2019 vyučoval na částečný úvazek (jako profesor, v ranku plukovníka) na katedře veřejné správy Policejní akademie ČR, kde také v letech 2010 až 2019 pracoval jako

člen vědecké rady. Od roku 2019 dosud vyučuje na katedře aplikované ekologie Fakulty životního prostředí České zemědělské univerzity. Za své mezinárodní působení byl v roce 2012 oceněn čestnou medailí Houston School of Law, za pedagogickou práci byl v roce 2013 vyznamenán Čestnou medailí PF UK. Na právnické fakultě odchová zatím 36 úspěšných doktorandů, psal učebnice, prosadil předměty jako horní, energetické, atomové či zemědělské právo. Prosadil anglickou výuku pro zahraniční studenty (Erasmus). Za svůj dosavadní profesní život publikoval přes 400 článků, příspěvků ve sbornících, kapitol v knihách, knih, učebnic a monografií, a to v češtině, v polštině, angličtině, němčině a francouzštině.

Bohatá a záslužná je práce profesora Damohorského pro ochranu přírody a životního prostředí jako takovou. Ještě za působení v SÚPPOP a potom na půdě ministerstev životního prostředí se činil jako právník specialista, spolupracoval s prvními ministry Vavrouškem, Dejmallem a Moldanem. Podílel se na přípravě a výkladu sankčního dodatku k zákonu o ochraně přírody č. 40/1956 Sb. a dále na téžích zákona nového. Významná byla jeho účast na přípravě a napsání popřevratového zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. a jeho prováděcí vyhlášky, jakož i původního zákona o ekologickém zemědělství. V roce 1991 jej ministr Dejmal jmenoval členem rozkladové komise MŽP, v kteréžto funkci profesor Damohorský setrvává jako slu-

žebně nejstarší člen doposud. Od roku 1998 je členem legislativní komise a výkladové komise MŽP. Od roku 1998 je členem komise pro právo životního prostředí Mezinárodní unie ochrany přírody (CEL IUCN). V roce 2016 se stal členem vědecké rady ministra životního prostředí ČR a od roku 2017 působí v rozkladové a námitkové komisi ministra zemědělství ČR. V roce 2000 spoluzaložil odbornou Českou společnost pro právo životního prostředí, již je od té doby před-

Přehled nejvýznamnějších publikací za posledních 12 let (pouze výběr):

- 1) DAMOHORSKÝ, M. a kol.: Zemědělské právo. 2. vydání. Nakladatelství A. Čeněk, Plzeň 2021
- 2) DAMOHORSKÝ, M.: Environmental Law of the Czech Republic. Westlaw, Washington 2017.
- 3) DAMOHORSKÝ, M. – MUELLEROVÁ, H. – SMOLEK, M. – SNOPOKOVÁ, T.: Zemědělské právo, Nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň, 2015.
- 4) DAMOHORSKÝ, M. Das neue tschechische Bürgerliche Gesetzbuch und der Umweltschutz. In Wagner, E., Bergthaler, W. (Hrsg.) Interdisziplinäre Rechtswissenschaft – Schutzansprüche und Schutzaufgaben im Rechts-Festschrift für Ferdinand Kerschner zum 60. Geburtstag. Verlag Oesterreich, Wien 2013.
- 5) DAMOHORSKÝ, M. Deliktivní odpovědnost v ochraně životního prostředí. In Lidská práva, právní odpovědnost a ochrana životního prostředí, AUC Iuridica 3/2011, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2012.
- 6) DAMOHORSKÝ, M. a kol. (ed.) Právo životního prostředí. 3. vyd. Praha : C.H.Beck, 2010.
- 7) DAMOHORSKÝ, M.: Kapitola 4. Územní plánování, stavební řízení a problematika související. Horzinková, Eva: In: Správní právo, zvláštní část. – 1.vyd. – Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.
- 8) DAMOHORSKÝ, M.: Role soudů v ochraně životního prostředí. 2.1 Úvodní poznámky a východiska. 2.2 Rozhodování ve věcech životního prostředí. 2.6 Ústavní soudnictví a ochrana životního prostředí. 2.9 Závěry. In Šturma, P. – Tomášek, M. et al.: Nové jevy v právu na počátku 21. století. III. Proměny veřejného práva. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2009.
- 9) DAMOHORSKÝ, M.: Die Umsetzung der neuen EG-Umwelthaftungsrichtlinie in der Tschechischen Republik. In: DAMOHORSKÝ, Milan – Kerschner, Ferdinand - Wagner, Erika (Eds.): Umwelthaftung in Tschechien und Österreich – Heute und Morgen. Praha: Ediční středisko Právnické fakulty Karlovy Univerzity v Praze, Vodňany, 2009.

sedou. Společnost sdružuje skoro sto českých environmentálních právníků a vydává časopis České právo životního prostředí. Dlouhodobě spolupracuje s Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR na právních stanoviscích a posudcích. Více než dvacet let zastupuje Českou republiku v Komisi pro právo životního prostředí Mezinárodní unie ochrany přírody (WCEL IUCN). Je mnohaletým řadovým členem Společnosti pro trvale udržitelný život, České ornitologické společnosti a Spolku pěstitelů kaktusů a sukulentů.

Profesor Damohorský nikdy nezapomínal na regionální ochranu přírody, když působil jako konzervátor – specialista na právo – a posléze stráž přírody pro Prahu a Středočeský kraj. Pracoval pro vyhlášení přírodního parku Drahaň-Troja, přírodní památky Hostivické rybníky nebo pro vyhlášení staré kanalizační čistírny v Bubenči kulturní památkou (dnes národní kulturní památka).

Milan Damohorský je ženat a má dvě dcery, manželka je docentkou na Katedře bibliotiky a judaistiky Husitské teologické fakulty UK. S nimi kolonizuje zahradu kolem rodinného domu v Káraném, což je pro něj dobrou přípravou na zasloužený odpočinek. Přejme mu, aby se jej i v dnešní těžké době dožil za přijatelného zdraví, s přiměřeně pozitivním smýšlením a únosnou výší důchodu. A samozřejmě udělal co nejvíce další práce pro právo životního prostředí. ■

Tomáš Just, Pavel Pešout

Jarmila Kubíková devadesátiletá

V pondělí 16. 3. 2023 se konal na katedře botaniky v Praze seminář věnovaný geobotaničce, paní docentce Jarmile Kubíkové při příležitosti jejích 90. narozenin. Rejstřík botanických a ochrannářských aktivit Jarmily je nepřehledný, i když neměla vždy na různých ustlání, zejména v období normalizace, kdy musela odejít z Přírodovědecké fakulty UK. Dlouhá léta pracovala ve státní ochraně přírody v Praze a po změně politických poměrů začala na katedře geobotaniky zase působit. Pražská příroda jí vděčí za vyhlášení mnoha chráněných území, studenti za moderní pojetí geobotanických přednášek a úctyhodné je i množství publikovaných odborných a populárně-naučných prací.

Velká Krajínova posluchárna byla na semináři téměř zaplněná, připojeno bylo i několik desítek dalších účastníků a oslavenkyně se v plné duševní i tělesné svěžesti těšila obdivu přítom-

Jarmila Kubíková na botanickém semináři k jejím devadesátinám. Foto Dana Turoňová

ných a přijímala gratulace i kytice. Seminář měl velmi zajímavou náplň související s odbornou, pedagogickou i osvětovou činností Jarmily. Snad nepřekvapivější byla přednáška „Ochrana a obnova pražské přírody v současnosti“ J. Roma a M. Solského. K tradičnímu managementu chráněných území se přidal i podivuhodný management staření a částečného kácení stromů či vytváření tajemných čtverců ve vegetaci. Dokumentační a vtipná byla i přednáška P. Špryňara: 35 let s botaničkou a učitelkou J. Kubíkovou a také další přednášející K. Prach, T. Kučera a L. Hrouda měli prezentace poutavé a vzpomínkově laděné.

Přejeme oslavenkyni zdraví, pohodu a ještě mnoho dalších činorodých let. ■

Dana Turoňová

Odešel RNDr. František Skřivánek (23. 12. 1933 – 31. 1. 2023)

Po skonu své ženy Justiny koncem srpna se začal vytrácet skvělý člověk, kterého jsem poznal, když jsem byl ještě kluk, a který tak hodně ovlivnil můj život. Náš Ferry.

Jeho otec byl legionář, který při bitvě u Zborova byl tak těžce raněn, že byl pokládán za mrtvého, a tak ho hodili do jámy mezi ostatní padlé. Když přišel k sobě, sám se z ní vydrápal ven. Byl samozřejmě ošetřen a ke cti našich legionářů musíme říci, že se dokázali starat o své raněné. V sanitním voze legionářského vlaku projel pak celou cestu napříč Ruskem. Když se po delší době vrátil domů do Čakovic,

Tři badatelé jdou od zastávky Srbsko v Českém krasu. Je asi r. 1954: V. Ložek 29 let, F. Skřivánek 21 let a F. Prošek 31 let. Foto V. Stárka

Ferry stoupá po žebříku v Jabloňové propasti ve Slovenském krasu. Foto Bohumil Kučera

oženil se a měl tři syny. Nejstarší Mirek se stal chemikem, Jaromír byl malíř, grafik a také spisovatel. Ten nejmladší, František, se narodil 7 let po Jarmovi. Po únoru 1948 došlo k tragédii, která ovlivnila život celé rodiny. Tatínka sebrala Státní bezpečnost. Dlouho, i v noci, byl vyslýchan. Když přišel domů, poslal patnáctiletého Františka pro doktora, že mu není dobře, a šel si lehnout. Když dorazili, tatínka našli už mrtvého.

Pro špatný kádrový posudek nemohl František jít na střední školu. Šel proto pracovat na rok do Spolany Neratovice, kde působil jeho strýc Mirek. Odtamtud, již s doporučením z dělnického pracoviště, nastoupil na Vyšší průmyslovou školu chemickou, pak na studium geologie na Přírodovědecké fakultě UK. Po jejím absolvování si zvolil zaměstnání ve Státním ústavu památkové péče a ochrany přírody, ústavu jako stvořeného pro rozvoj jeho zájmů a osobnosti. V té době už byl v celém Československu dobře známý každému, kdo se jakkoliv zabýval přírodou krasu.

Ve svém životě se projevil jako muž postupně celé řady zájmů, v každé své činnosti měl schopnost najít zajímavý cíl činnosti a organizovat práce tak, že do ní zapojoval další zájemce, ať už to byli studenti, nebo později různí specialisté a vysokoškolské profesory. Všichni byli pro práci nadšení.

Ve výzkumech krasu a jeskyní pracoval od samého začátku v Krasové sekci (nejprve Přírodovědného klubu, později Společnosti Národního muzea), kterou vedli velké osobnosti naší přírodovědy – Vojen Ložek, Jiří Kukla a archeolog František Prošek. František Skřivánek, záhy jednatel Krasové sekce, pracoval od začátku v terénu, s mladíky z geologické průmyslovky a s dalšími zájemci nejprve na Chlumu, pak v Císařské roklí, Tetínském vývěru i jinde a v Koněpruských jeskyních. S nadšením působili pod vedením Ferryho, v terénu, v blátě a v nepohodlí. Vedle řady objevů byly vždy Ferryem publikované výsledky výzkumů. S Jiřím Kuklou vedli také vypracování měřičských podkladů pro zpřístupnění Koněpruských jeskyní. Někdy v té době přivedl do našeho ryze mužského společenství svou dívku – Justinu Boučkovou – záhy Skřivánkovou. Bezvadně mezi nás zapadla, byla s ní zábava, lezla s námi do podzemí a skvěle hrála žolíky, kanastu a bridge. V roce 1957 objevilo pár nadšenců z Bozkova v opuštěném lůmku nevelkou jeskyni. Obrátili se o pomoc na Čs. akademii věd. Žádost skončila v Krasové sekci Společnosti Národního muzea. Na podzim r. 1957 odjela naše skupina jeskyňářů na místo. Seznámili jsme se se situací a Ferry zorganizoval komplexní geologický a geofyzikální výzkum lokality. Jezdili jsme tam každý víkend. Po zhodnocení geologické stavby, tektoniky a anomálií z geofyzikálních měření určoval Ferry místa, na kterých měli bozkovští jeskyňáři

kopat. Ještě v zimě toho roku se Bozkovští propokali do stropu domu s největším podzemním jezerem v Čechách. Postupně následovaly další a další objevy, až tu byl rozsáhlý jeskynní systém, jak ho známe dnes. Pak byly také zpracovány měřičské podklady pro zpřístupnění Bozkovských jeskyní.

Od r. 1954 organizoval Ferry Skřivánek každoročně deseti- až pětadvacetičlenné výpravy do krasu Slovenska, zejména na výzkum hlubokých propastí Slovenského krasu. V tehdejší době existovaly jen primitivní prostředky na sestupy. Některé, jako malý vrátek a ocelolanové žebříky, nechal postupně Ferry vyrobit. Tato činnost vyústila do řady jeho vědeckých prací. Po zkušenostech z řady výzkumných expedic také vypracoval zcela novou teorii celkového vývoje Slovenského krasu. Později na jeho práci navazovali mladší jeskyňáři, kteří po jeho vzoru organizovali expedice do různých míst Slovenského krasu.

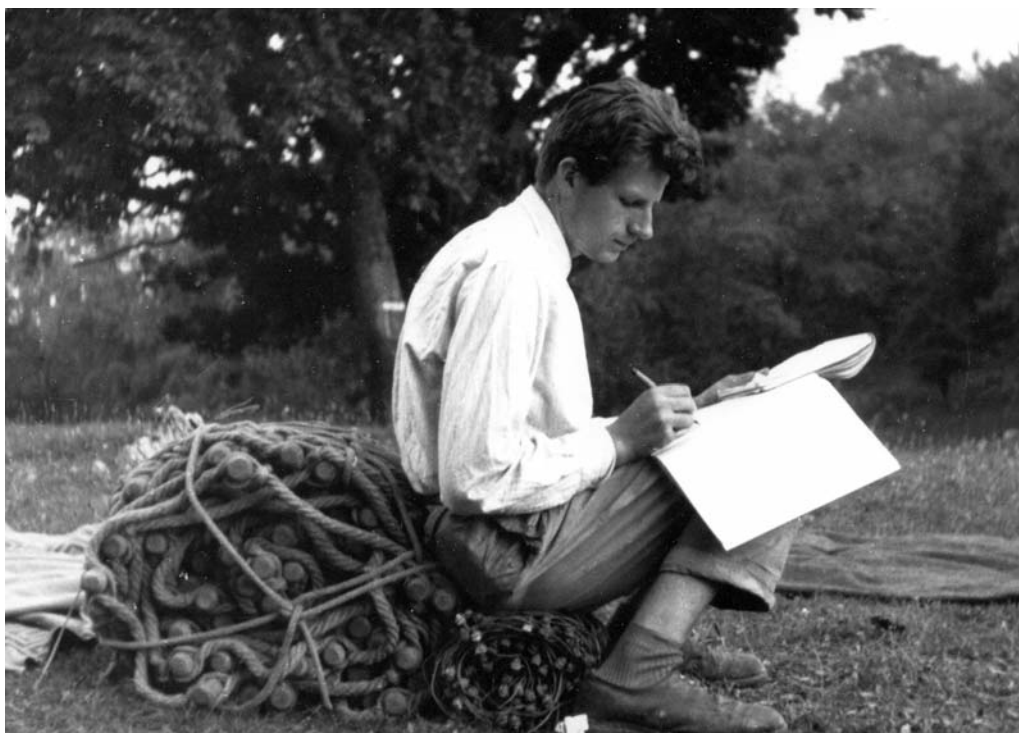
Zvláštnosti politické situace té doby (kdy i do Polska se mohlo jen na malý pohraniční styk do polské části Krkonoš a Vysokých Tater) nás přivedla pod Skřivánkovým vedením v r. 1961 do italské Carrary, když Italové zažádali přes naše vyslanectví o výměnu s čl. jeskyňáři. Naše „Zamini“ nám v hovorně Černínského paláce zdůvodnilo podporu této akce. „*V Itálii je nejsilnější komunistická strana Západu, proto takové styky podporujeme.*“ Díky úspěšné práci již v prvním roce se tyto expedice opakovaly i v následujících letech (hlavně pro velký ohlas v italském tisku v každém roce – v létě se nic neděje a výzkumy jeskyní a hlubokých propastí byly tak pro tisk celostátně zajímavé). Práce nás zavedla i do výzkumu (tehdy) druhého nejhlubšího jeskynního systému na světě Antro del Corchia. Desetidenního pobytu a práce v Corchii se zúčastnila i Justina Skřivánková. Když starosta Carrary uzavíral přátelství s dalšími městy – s Ingolstadtem, dánskou Rhónou, později i se sovětským Jerevanem – seděl mezi představiteli těchto měst také F. Skřivánek, který za speleology přebíral zlatou medaili za zásluhy o výzkum Apuánských Alp. Už při naší druhé výpravě do Carrary nás starosta Dr. Martinelli prováděl v Carrare v ateliérech, kde se v tomto slavném městě vychovávají noví sochaři a restaurátoři. Tam řekl, že by rád daroval nějaký vhodný pomník do Československa. Na to reagoval hned Ferry: „*To by měly být Lidice.*“ Další rok nám již v Carrare představili v dílně sochaře Dante Isoppiho blok bělostného mramoru vysoký dva a půl metru, s reliéfem muže,

kteřý kyjem ubíjí hady u svých nohou a níže s nápisem „Partyzánská Carrara mučednickým Lidicím“. Krátce nato byl pomník předán slavnostně v Lidicích a najdete ho tam zasazený do vysokého pylonu.

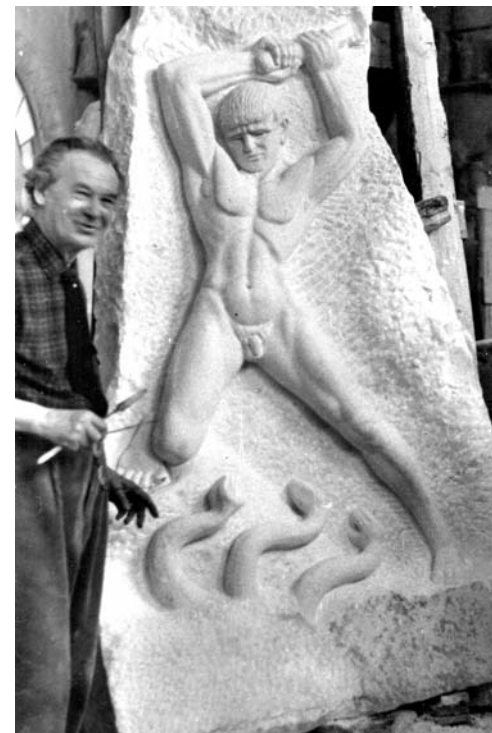
Vratme se do r. 1963, kdy F. Skřivánek nastoupil do Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody, tehdy s jeho prvním ředitelem RNDr. Jaroslavem Veselým. Prakticky ve stejnou dobu do ústavu zamířil také RNDr. Jan Čeřovský (předtím vedoucí redaktor časopisu ABC mladých přírodovědců) – ten měl za úkol mezinárodní spolupráci a chopit se časopisu Ochrana přírody. Náměstkem ředitele pro ochranu přírody byl tehdy RNDr. Jan Tříška, jeho zástupkyní RNDr. Marie Maršáková. Dr. Skřivánek se věnoval posuzování geologie a geomorfologie chráněných území, spolupráci při přípravě k vyhlášení nově navrhovaných chráněných území a samozřejmě hájení zájmů ochrany přírody při těžbě nerostů, při ložiskových průzkumech a dalších střetech a spolupráci s krajskými středisky. V 70. letech byl dvakrát uvolněn a odjel i s rodinou do Mongolska, poprvé jako těžební geolog při cementárně Darchan (postavené naším státem) a po druhé jako vedoucí celého uskupení českých specialistů při této cementárně. Když začal v r. 1971 řídit obor ochrany přírody RTDr. Ing. Zdeněk Vulterin, CSc., stal se jeho zástupcem, po jeho odchodu do

důchodu byl jmenován náměstkem ředitele pro ochranu přírody – i když jeho schvalování jako nestraníka na náměstka ředitele trvalo bezmála dva roky (do té doby byl podobně jako ing. Vulterin jmenován jen jako vedoucí oboru OP). K tomu, jak hájil odborná stanoviska pracovníků oboru, je řada dobrých příkladů. Příkladem může být záměr automobilky Škoda Mladá Boleslav vybudovat na území CHKO Český ráj rehabilitační a rekreační středisko, pro ochranu přírody však na zcela nevhodném místě. Kolega Dr. Petříček přinášel truchlivé zprávy o tom, jak probíhá schvalování tohoto záměru v okrese Mladá Boleslav, kde pracovníci dostávají shora příkaz ke schválení. Automobilka provedla i vrtné práce ve zvolené lokalitě pro inženýrsko-geologické zhodnocení podloží. Na Ministerstvu kultury se objevovali jako svatá trojice náměstek generálního ředitele, uvolněný předseda závodního výboru KSČ a uvolněný předseda ZV ROH a sháněli vedoucího oddělení pro ochranu přírody Antonína Vinše, který se zapíral. Na nějakém předběžném projednání u náměstka ministra Švagery, kam jsem byl vyslán Ing. Vulterinem, jsem zdůvodňoval naše záporné stanovisko, a když se ke mně přidal RNDr. Ziegler, vedoucí střediska OP Středočeského kraje, s dalšími argumenty, rázně ho přerušila přítomná místopředsedkyně krajského národního výboru: „*My s tím ale souhlasíme, vy jste jen náš poradní orgán. Už můžete odejít, my vás k dalšímu jed-*

nání nepotřebujeme.“ Ještě připojila: „*Takhle dlouho vedoucím nebudete.*“ Do tohoto problému jsme zapojili také ing. Josefa Velka, který se velice zabýval problematikou životního prostředí jako redaktor Mladého světa (to byl tehdy časopis pro mládež s velkým nákladem, šéfredaktorku soudružku Čermákovou na to místo schvaloval ÚV KSČ). Šéfredaktorce připravil Pepa Velek dopis adresovaný ministru kultury Doc. Dr. Klusákoví s tím, že kvůli tomuto problematickému záměru dostává redakce mnoho dopisů od čtenářů a že by rádi otiskli jeho rozhodnutí. Dokázal, že ho podepsala. Výsledek všech tlaků ochrany přírody a některých významných přírodovědců byl, že ministr záměr zamítl. Generální ředitel M. Zapadlo nato napsal ministrovi, aby přijel do budovy automobilky vysvětlit své rozhodnutí. Na tuto potupnou návštěvu byl ministrem vyslán jeho první náměstek Švagera. Byli jsme čtyři z ústavu a tři z ministerstva. Než jsme vešli do zasedačky, kde již na nás čekali, řekl nám náměstek Švagera: „*Jednejte, soudruzi, vysvětľujte a přesvědčujte. Když se vám to nepovede, mám příkaz od soudruha ministra všechno jim povolit.*“ Tato slova náš Ferry jakoby vůbec neslyšel. Ujal se slova a ve stručnosti řekl, že jejich záměr lépe pečovat o zaměstnance je samozřejmě chválihodný, bohužel si však vybrali nevhodné místo. „... *Existují i jiné továrny a pracoviště, kde se pracuje v mnohem horších podmínkách, např. ostravské*

Zde je vidět, s jakými primitivními prostředky jsme začínali pod Skřivánkovým vedením ve Slovenském krasu. Hlavně vše dobře zapsat. Foto Bohumil Kučera

Italský sochař Dante Isoppi s pomníkem pro Lidice. Foto archiv Bohumila Kučery

doly a hutě nebo Severočeský kraj – těžká chemie, přesto po nás vedení těchto podniků nikdy nevyžadovalo souhlasit s podobným tvrdým zásahem do cenných částí naší přírody. Máme zákon o státní ochraně přírody, který nám dává jasné úkoly. Opírá se i o ústavu. Jak bychom vypadali, kdybychom nedbali znění zákona odsouhlaseného zástupci našeho lidu. Pochopte proto, že vám to v žádném případě nemůžeme povolit. To prostě nejde. Připravili jsme ale pro vás návrh několik dalších lokalit, které by pro vás byly vhodné a neškodily by.“ Přes odpor svých funkcionářů (promrhané peníze na základovou geologii a termíny, které propadnou) souhlasil generální ředitel M. Zapadlo s prohlídkou navrhovaných míst. Hned druhé se zalíbilo. Vyhráli jsme. Samozřejmě ne vždycky to pro nás dopadlo dobře. Ochrana přírody byla často označována jako brzda v budování socialismu. V 80. letech se F. Skřivánek postavil mezí vůdce iniciativy za záchranu zámku Jezeří (záměr byl odstřelit ho, aby při velkém zahloubení hnedouhelného velkolomu Čs. armády nedošlo k jeho zřícení).

Práce v ochraně přírody v SÚPPOP byla pro Františka důležitá také pro možnost spolupráce s památkovou péčí. To se projevilo i v řadě jeho článků, zaměřených na využití drahých kamenů. (Např. dokumentace křišťálového nádobí na zámku Rájec n. Sázavou a popis drahých a dekorativních kamenů na tabernáklu, který nechal

vyrobit Rudolf II. jako svatební dar pro nejvyššího kancléře Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxenou Pernštejnskou (vdovu po Vilémovi z Rožmberka). Při práci v SÚPPOP za ním jednou přišel prospektor Pavel Machek se vzorky jaspisu a ametystu, které by mohly ukazovat na to, že z této lokality byla těžena surovina pro obklady stěn v kapli svatého Václava v katedrále svatého Víta a také pro obklady karlístejnských kaplí. Místo těžby pro tento unikát gotické architektury nebylo dosud známé. Ferry Skřivánek zorganizoval výzkumnou skupinu, která prokázala původ lokality v Krušných horách, kde se těžil jaspis a ametyst pro obklady oněch kaplí. Cesta vedla od geologické prohlídky nejprve k archeologickému výzkumu. Ten vedl Dr. Kudrnáč z Archeologického ústavu ČSAV a jako pomocníky jsme mu sjednali mládež z místního gymnázia. U jména Kudrnáč se zastavme. Byl také dříve skautským vedoucím a při vykopávkách v Čakovicích někdy po válce si všiml kluka, jak ho pozoruje ve výkopu při práci. „Uměl bys to nakreslit?“ řekl mu a ukázal na profil. „Uměl.“ Ferry měl vždycky výbornou kresbu. V tom setkání můžeme možná vidět jeden ze střípků skládačky, jak se Ferry dostal k jeskyním. Archeologický výzkum prokázal, že tam za Karla IV. probíhala rozsáhlá těžba křemenné žiloviny a spolupráce mineralogů a restaurátorů vedla i k objasnění, jak se destičky z jaspisu a ametystu řezaly. Na úpatí vrchu Ciboušov domluvil Ferry vybagrování hluboké jámy v představě, že v gla-

ciálech sem soliflukce snesla kusy jaspiso-ametystové žiloviny. To se potvrdilo. Tak byl získán materiál, z kterého nařezal P. Machek destičky k doplnění 86 chybějících destiček v obkladu v kapli sv. Kateřiny (správně Utrpení a jeho nástrojů) v kostelní věži na Karlštejně. Při prováděných opravách vysoké věže Karlštejna, kdy bylo kolem věže postavené lešení, zorganizoval ještě Dr. Skřivánek geofyzikální průzkum stěn ve výšce, kde se nachází slavná kaple svatého Kříže s rozsáhlými obklady stěn představující zdi nebeského Jeruzaléma a nad nimi 132 gotických portrétů. Průzkum měl ověřit domněnku o možné existenci schránky vybudované v síle zdi, do které by se ještě ukládala koruna Svaté říše římské a další cennosti, k jejichž uložení byla kaple zbudována. Průzkum však žádnou takovou dutinu neprokázal.

V éře socialismu byl Dr. Skřivánek tajně přijat jako rytíř do maltézského řádu – oficiálně pak, spolu s dalšími tajně přijatými, slavnostně v r. 1990 v kostele Panny Marie pod řetězem na Malé Straně v Praze.

Ve výčtu řady činností musíme mj. zmínit, že za socialismu začal být redaktorem sborníku Heraldiky a genealogie. A tuto práci vykonával dlouhá léta za socialismu, kdy politika tomuto tématu nepřála.

Rok 1990, kdy se ochrana přírody oddělila od památkové péče a přešla pod nové Ministerstvo životního prostředí, nás náš František profesně opustil a přešel na Ministerstvo kultury, na místo vedoucího odboru památkové péče, muzeí a galerií za ministra M. Uhdeho. Později zastával funkci ředitele Náboženské matice, kde pracoval až do jejího zrušení ministrem Dostálem za vlády premiéra Miloše Zemana.

Když odešel do důchodu, staral se spolu s paní Justou o rodinu.

Také museli řešit opravy zanedbaného navráceného rodinného majetku. I tak se stále zabýval problematikou drahých kamenů, jejich zpracováním a využitím a spolupracoval s těmi, kteří se na něj obraceli v této věci, zejména se zájmem o obklady stěn drahými kameny v naší gotické architektuře.

Osudovým okamžikem se pro něj stal konec srpna roku 2022, kdy ho navždy opustila jeho milovaná žena Justina, s kterou byl 65 let. I pro nás, blízké přátele a známé, to byla rána. František byl v myšlenkách stále s ní. Nic nedokázal

Dr. Skřivánek mezi spolubratry při slavnosti koncem roku 1989 v kostele Panny Marie pod řetězem na Malé Straně, kdy byl veřejně oznamován noví členové řádu, tajně přijatí za socialismu. Foto archiv Bohumila Kučery

číst, nemohl psát, nedokázal sledovat televizi. Kousek po kousku se začal vytrácet, až odešel.

Dr. František Skřivánek byl vždy dobrý, přátelský a moudrý kolega. Pro mnohé z nás patřil Ferry k důležitým osobám našich životů. ■

Bohumil Kučera

Za první dámou globální územní ochrany

Catherine MacKinnonová se snažila celý život napomáhat rozumnému rozvoji chráněných území v různých částech světa. Foto IUCN

Výraz *první dáma*, zrozený v USA již za časů prvního prezidenta George Washingtona a označující manželku hlavy státu, bývá někdy poněkud ošemetný. Řada příkladů jak z České republiky, tak zahraničí totiž výmluvně ukazuje, že takto označované ženy někdy nejsou ani první, ani dámy. A byla to právě americká angličtina, kde sousloví nabylo dalšího významu, a to jako pojmenování příslušnic něžného pohlaví, jež prokázaly mimořádný talent a získaly proslulost i mimo politiku. A právě jednou z nich se plným právem stala Catherine MacKinnonová (1948–2023).

Žena, které nikdo neřekl jinak než Kathy, se k ochraně přírody dostala – ostatně jako řada dalších – prostřednictvím zoologie. Jako doktorandka na proslulé Oxfordské univerzitě se zaměřila na faunu jihovýchodní Asie, v Indonésii prožila plných deset let a od té doby hovořila plynně indonésky a malajsky. Právě tlak rychle rostoucí populace v současnosti čtvrté nejlidnatější země světa ji zkrátka přivedl k péči o přírodní a krajinné dědictví, přičemž se věnovala zejména plánování, zřizování a zlepšení účinnosti tamějších chráněných území. Musíme v této souvislosti vyzdvihnout, že slepě neprosazovala americký model národního parku. Ba

právě naopak, zdůrazňovala nezbytnost rozumného zapojení všech zainteresovaných stran včetně domorodého obyvatelstva a místních společenství do této činnosti (účastnický přístup).

Vědecká důkladnost, snaha o co největší objektivitu, zkušenosti z terénní praxe a schopnost jednat s lidmi nejrůznějšího ražení umožnily Kathy přejít z pralesa na Kalimantanu do naprosto odlišného prostředí, byť džungli trochu v něčem připomínajícího. Od roku 1994 se stalo jejím působištěm honosné washingtonské ústředí Světové banky. Jako vedoucí specialista dohlížela na projekty a programy zaměřené na péči o biologickou rozmanitost a lesnictví včetně těch financovaných Světovým fondem životního prostředí (GEF). Mohu potvrdit, že i přes svůj navýsost lidský přístup neslevila z vysoké laťky, kterou nastavila, a že bytostně nesnášela formalismus a nadužívání libivých quazivědeckých zaklínadel.

Poté, co v roce 2010 MacKinnonová opustila Světovou banku, pracovala jako nezávislá konzultantka pro odborné agentury OSN a americké nadace. Její bohaté zkušenosti z různých částí světa, střední a východní Evropu nevyjímaje, nevyčerpatelné znalosti, nezátíženost odbornou pýchou a za všech okolností slušné jednání ji automaticky nasměrovaly do vedení výkladní skříňe dobře známé Mezinárodní unie ochrany přírody (IUCN) – Světové komise pro chráněná území (WCPA). Nejprve se v komisi, kterou označovala za svou druhou rodinu, tři roky angažovala jako místopředsedkyně a v letech 2015–2020 ji řídila. Jako jedna z prvních opakovaně, na průkazných faktech upozorňovala na nemalé a různorodé dopady probíhajících a očekávaných změn podnebí na chráněná území, jež chápala, samozřejmě pokud jsou dobře spravována, jako důležitý způsob, jak omezit negativní důsledky uvedeného procesu na přírodu i naši společnost, a včas a vhodně se mu přizpůsobit a současně přispět k zabezpečení lidské civilizace kvalitními potravinami a vodou. Málo se kupříkladu ví, že to byla právě Kathy, kdo přiměl známou mezinárodní organizaci Wetlands International k zintenzivnění činností směřujících k ochraně a obnově rašelinišť.

Neustále usměvavá britská expertka, mimochodem autorka a spoluautorka více než stovky vědeckých a odborných publikací a neúnavná činovnice, spolupracovala také s Úmluvou o biologické rozmanitosti (CBD). Když jsme na přelomu let 2003 a 2004 připravovali program CBD

Původní les, jako je na snímku z Malajsie, nahradily na mnoha místech jihovýchodní Asie včetně některých formálně existujících chráněných území rozsáhlé plantáže palmy olejné. Foto Jan Plesník

pro chráněná území, složitá jednání se občas protáhla až do brzkých ranních hodin, takže jsem je raději přerušil. Kathy se při nich ale na rozdíl od mnohých nepředváděla, nesypala ze sebe otřepanou zprofanovaná moudra a ani se alibisticky neschovávala za mocnou finanční organizaci, kterou zastupovala. Její srozumitelné návrhy ale vždy cílily na komoru debatovaného problému a diskusi viditelně posouvaly vpřed. Naopak zástupci některých zemí zdoluhavá vyjednávání pod často překvapivými záminkami komplikovali: nechtěli si prostě nechat nikým mluvit do toho, jak uskutečňují územní ochranu.

Kathy MacKinnonová nebyla jen první dámou v přeneseném smyslu. Chovala se skutečně jako dáma, bez povýšeneckého prezírání ostatních, ale naopak se zřídka kdy vídanou a v jejím případě vsutku upřímnou snahou pochopit, o co jiným lidem jde, a hlavně proč. Představovala zkrátka ryzí ženskou obdobu slova *gentleman*. Právě z těchto důvodů zůstává nika, kterou až do 18. března 2023 nenápadně, bez fanfár, ale spolehlivě vyplňovala, tak prázdná. ■

Jan Plesník

NOVÉ PRÁVNÍ PŘEDPISY

Nové právní předpisy a další dokumenty v oblasti ochrany přírody a krajiny

(přehled vybraných aktualit z období únor 2023 – březen 2023, vč. několika starších)

Právní předpisy

Nařízení vlády č. 52/2023 Sb. ze dne 22. února 2023, kterým se mění nařízení vlády č. 307/2014 Sb., o stanovení podrobností evidence využití půdy podle uživatelských vztahů, ve znění pozdějších předpisů

Změny se týkají aktualizace odkazů na strategické dokumenty Evropské unie v této oblasti a také zpřesnění definic pojmů pro účely evidence.

Účinnost zčásti 1. 3. 2023, zčásti 1. 1. 2024

Nařízení vlády č. 61/2023 Sb. ze dne 1. března 2023 o stanovení podmínek provádění opatření pro oblasti s přírodními omezeními

Toto nařízení upravuje, v návaznosti na přímo použitelné předpisy Evropské unie a v souladu se Strategickým plánem Společné zemědělské politiky Evropské unie v České republice, podmínky poskytování dotací pro horské oblasti a jiné oblasti s přírodními nebo jinými zvláštními omezeními. Seznam těchto oblastí je obsažen v tabulkové příloze č. 1 nařízení. Předpis obsahuje také výčet druhů rychle rostoucích dřevin a jejich kříženců pěstovaných ve výmladkových plantážích v České republice s uvedením maximální délky jejich sklizňového cyklu (příloha č. 2) a přepočítávací koeficienty hospodářských zvířat na velké dobytčí jednotky (příloha č. 3).

Účinnost 1. 4. 2023

Nařízení vlády č. 62/2023 Sb. ze dne 1. března 2023 o stanovení podmínek provádění opatření Natura 2000 na zemědělské půdě

Toto nařízení upravuje v návaznosti na přímo použitelné předpisy Evropské unie a v souladu se Strategickým plánem Společné zemědělské politiky Evropské unie v České republice, podmínky provádění opatření „Natura 2000“ na

zemědělské půdě. Nařízení definuje oblasti „Natura 2000“ (odlišně než tradičně uváděné EVL a PO), okruh potenciálních žadatelů o dotace a podmínky poskytování dotací.

Účinnost 1. 4. 2023

Nařízení vlády č. 63/2023 Sb. ze dne 1. března 2023 o stanovení podmínek provádění opatření pro zalesňování zemědělské půdy

Toto nařízení upravuje, v návaznosti na přímo použitelné předpisy Evropské unie a v souladu se Strategickým plánem Společné zemědělské politiky Evropské unie v České republice, podmínky provádění opatření pro zalesňování zemědělské půdy a možnosti čerpání dotací na tento stanovený účel. Přílohou nařízení je tabulkový přehled jednotlivých druhů lesních dřevin, příslušných cílových hospodářských souborů a minimální počet jedinců na 1 ha při zalesňování.

Účinnost 1. 4. 2023

Judikatura Česká republika:

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 7. 2022, sp. zn. 8 Tdo 553/2022

Nejvyšší soud odmítl dovolání obviněné, která se dopustila přečinu neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami podle § 299 odst. 1, odst. 3 písm. c) trestního zákoníku tím, že jiné osobě zadala vyjmutí velkých kamenů z mokřadní louky a její následnou úpravu, přičemž věděla, že se zde nachází ohrožený druh rostliny prstnatec májový, tzn. druh zákonem zvláště chráněný.

Obviněná se proti rozsudku okresního soudu bránila odvoláním u Krajského soudu v Praze, který znovu rozhodl tak, že obviněnou odsoudil k trestu odnětí svobody v trvání 1 roku, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu v trvání 2 let, a uložil jí peněžitý trest v počtu 90 denních sazeb po 500 Kč, tedy v celkové výměře 45 000 Kč.

Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 26. ledna 2023, č. j. 30 A 1/2021 – 195

Biologické centrum AV ČR (veřejná výzkumná instituce mj. v oblasti aplikované entomologie, ekologie a ochrany přírody) usilovalo u krajského úřadu o zařazení svého lesního pozemku do kategorie lesů zvláštního určení za účelem zachování biologické rozmanitosti pozemku.

Krajský úřad však žádost zamítl se závěrem, že pozemek nedisponuje vyšší mírou biologické rozmanitosti, a proto u něj převládá veřejný zájem na zachování produkční funkce. Odvolání žadatele proti tomuto rozhodnutí Ministerstvo zemědělství zamítlo, obrátil se proto na krajský soud. V žalobě uvedl, že mu je, jakožto vlastníkovému pozemku, bráněno optimálně naplňovat mimoprodukční funkce vztahující se k ochraně přírodní rozmanitosti. Tímto je mj. znemožňováno i jeho právo podílet se na ochraně přírody, neboť ta má být ze zákona zajišťována také fyzickými a právními osobami, a to i prostřednictvím vědeckého bádání přímo v terénu. Produkční funkce lesů by dle žalobce neměla být upřednostňována nad funkcí mimoprodukční, na niž je v dnešní době, zejména v souvislosti s úbytkem biodiverzity, veřejný zájem.

Krajský soud konstatoval, že správní orgány při rozhodování podle § 8 odst. 2 písm. f) lesního zákona vycházely z předpokladu, že je pro zařazení lesa do kategorie lesů zvláštního určení rozhodující stav existující v době rozhodování o žádosti. Takový výklad lesního zákona však podle soudu neobstojí, neboť zákon nijak nebrání zařadit do lesů zvláštního určení i takové lesy, u nichž ke zlepšení životního prostředí dojde teprve v budoucnu.

Soud dále uvedl, že chápe obavu žalovaného, že by zahrnutí lesa s průměrnou biologickou rozmanitostí mezi lesy zvláštního určení potřebné pro zachování biologické rozmanitosti pouze na základě žádosti odůvodněné plánovaným záměrem vlastníka podporovat biologickou rozmanitost mohlo v budoucnu vést k dalším sporům o zařazování lesů do kategorie lesů zvláštního určení. To však dle soudu neznamená, že by nemělo být vyhověno žádosti, která je založena na uvěřitelných a oprávněných důvodech doložených žádostí o dotaci a s ní spojeným projektem na podporu biologické rozmanitosti. Soud se proto ztotožnil s argumentací žalobce, že pro zařazení lesa do kategorie lesů zvláštního určení nemusí být rozhodující pouze stav existující v době podání žádosti o změnu kategorizace lesů.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 2023, č. j. 22 Cdo 3552/2021-688

Spoluvlastníci soukromého pozemku vedli letitý spor s obcí Chlumeč nad Cidlinou, vlastníkem dřevin, ohledně obtěžování tzv. imisemi (tj. spadem listů atd. ze stromů javoru mléče, přičemž koruny tří javorů výrazně přesahují nad pozemek soukromých vlastníků).

Okresní soud nejprve uložil obci povinnost zdržet se rušení výkonu vlastnického práva žalobců jakýmkoliv imisemi; množství imisí zhodnotil jako zcela nepřiměřené místním poměrům a zároveň podstatně omezující žalobce v jejich obvyklém užívání nemovitostí. Během odvolacího řízení před krajským soudem bylo také rozhodováno ve správním řízení o možnosti pokácení předmětných stromů, které nicméně nebylo povoleno, neboť k němu nebyl shledán závažný důvod.

Odvolací soud zvažoval hledisko pro stanovení míry imisí přiměřené místním poměrům (např. množství shrabaného listí z pozemku žalobců za určité období ve srovnání s jinými obdobnými lokalitami) a rozhodl, že žalovaný má pozemek žalobců pravidelně uklízet. Dovolací soud, kterému byl případ následně předložen, ale uzavřel, že odvolací soud nebyl oprávněn žalovanému (tj. obci) závazně stanovit konkrétní způsob, jakým má dostát uložené povinnosti zdržet se rušení výkonu vlastnického práva žalobců. Napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

V dané věci je podle názoru dovolacího soudu nutné zohlednit, že imise jsou působeny stromy jakožto významným krajinným prvkem; jde v zásadě o důsledky přírodních procesů, byť přičitatelné vlastníkovi pozemku, na kterém se stromy nacházejí. V dané věci se preventivní postupy, které by bránily imisnímu obtěžování, zjevně vyčerpaly. Byť dovolací soud v minulosti výjimečně připustil, že lze povinnost vyplývající z rozhodnutí o negatorní imisní žalobě splnit i neprodleným úklidem spadaneho listí, je v poměrech dané věci zřejmé, že ani toto řešení mezi účastníky není funkční.

Jestliže pak v dané věci nelze vysledovat žádné jiné řešení, které by rozumným a spravedlivým způsobem uspořádalo právní poměry účastníků, zastává dovolací soud názor, že v tomto zcela výjimečném a atypickém případě lze uvažovat o řešení, jež bude spočívat ve finanční kompenzaci bez ohledu na to, že s ním úprava § 1013 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, výslovně nepočítá. Dovolací soud rovněž navrhl, aby se sporné strany obrátily na mediátora.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 3. března 2023, č. j. 5 As 321/2021 – 45

Nejvyšší správní soud dal v tomto případě za pravdu správním orgánům (MŽP a Správě NP Šumava), které pokutovaly přestupkové jednání

na území náležejícím do CHKO Šumava. Jednalo se o přestupky podle § 87 odst. 1 písm. a), dle § 87 odst. 3 písm. a), § 87 odst. 3 písm. n) a § 87 odst. 2 písm. h) zákona č. 114/1992 Sb. („ZOPK“), kterých se pachatel dopustil tím, že prováděl a řídil stavební a výkopové práce a rozsáhlé terénní úpravy. Podle § 86 odst. 1 ZOPK byly pachateli uloženy podmínky pro vrácení některých pozemků do původního stavu, mj. odstranit zemní val a zasypat větší vodní nádrž, a uloženo několik náhradních opatření.

Soud uvedl, že stavba umělého jezera takových rozměrů v CHKO a navržení vysokého valu, jenž rovněž absolutně nezapadá do okolní krajiny, ale pouze utváří soukromí uvnitř zbudovaného „resortu“ stěžovatele (který byl navíc z velké části realizován bez jakéhokoli povolení), je zcela nepřijatelné, a opatření přijatá správními orgány se v tomto světle jeví jako naprosto minimální, aby se dalo hovořit o ochraně zájmů přírody a jejich cenných specifik vč. modelace krajiny a krajinného rázu ve zvláště chráněném území.

Soud zároveň zdůraznil, že v řízení podle § 86 ZOPK není povinnost uvedení do původního stavu ukládána správním orgánem, nýbrž vyplývá přímo ze zákona. Proto i výrok správního rozhodnutí obsahuje pouze posouzení, zda je uvedení poškozených pozemků do původního stavu možné a účelné, a podmínky jejich obnovy, popř. podmínky náhradních opatření v situaci, kdy uvedení do původního stavu není možné nebo účelné. Ve výroku proto není třeba konstatovat dané porušení a stanovovat povinnost vzniklou ze zákona; zcela tak postačuje, když je dané porušení popsáno v odůvodnění. Poškození přírody je tedy v tomto ohledu do jisté míry objektivní skutečností, kterou správní orgán pouze popisuje, a vlastní posouzení činí pouze k rozsahu a charakteru nedovoleného zásahu.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 20. února 2023, č. j. 9 As 116/2022 – 166

V tomto řízení musel soud posoudit otázku, zda žalování, tj. vybraná ministerstva a vláda, postupovali protiprávně tím, že nepřijali dostatečná opatření, jimiž by v reakci na klimatickou změnu poměrně snížili emise skleníkových plynů o 55 % do roku 2030 ve srovnání s úrovní v roce 1990.

Na uvedenou otázku odpověděl soud záporně. Česká republika totiž v oblasti sjednávání závazků plynoucích z mezinárodního klimatického práva jedná kolektivně v rámci Evropské unie, která sice přijala v roce 2020 kolektivní

závazek snížení emisí skleníkových plynů do roku 2030 o 55 % ve srovnání s úrovní v roce 1990, dosud ovšem nedošlo k závaznému „rozpočítání“ tohoto kolektivního závazku mezi jednotlivé členské státy v těch sektorech, v nichž je takové rozpočítání možné. Odporovalo by zdrženlivosti soudní moci, pokud by správní soudy vstupovaly již nyní do politických a legislativních procesů dosud probíhajících na unijní úrovni s kategorickými závěry o tom, jak má vypadat individualizovaný závazek ČR. Takový závěr nelze opřít ani o mezinárodní či ústavní garance lidských práv, a to zejména z důvodu jejich obecnosti.

.....
Další dokumenty:

Sdělení sekce ochrany přírody a krajiny MŽP o stanovení proměnných veličin vzorců obsažených v příloze č. 3 vyhlášky č. 432/2005 Sb. ze dne 18. října 2005, kterou se stanoví podmínky a způsob poskytování finanční náhrady za újmu vzniklou omezením zemědělského hospodaření, vzor a náležitosti uplatnění nároku.

(Věstník MŽP, XXXIII, únor 2023, částka 2, č. j. MZP/2023/080/127)

Souhrny doporučených opatření pro evropsky významné lokality a ptáčích oblastí schválené Ministerstvem životního prostředí dne 8. 3. 2023 pod č. j. MZP/2023/630/551:
2278 PO Libavá (projekt SDO II)
2290 PO Údolí Otavy a Vltavy
2302 PO Králický Sněžník (projekt SDO II)
3321 EVL Chřiby (projekt SDO II)

(Příslušný Věstník MŽP za měsíc březen 2023 doposud nebyl vydán; dokumenty jsou dostupné na Ústředním seznamu ochrany přírody z <http://drusop.nature.cz>)

Závěr poradního sboru ministra vnitra ke správnímu řádu a správnímu trestání ze dne 25. 11. 2022, č. 181/2022, týkající se běhu lhůty pro vydání závazného stanoviska v případě změny nebo doplnění žádosti o jeho vydání:

„V případě změny nebo doplnění žádosti o vydání závazného stanoviska začne běžet nová lhůta pro vydání závazného stanoviska stanovená v § 149 odst. 4 správního řádu.“
(dostupné z <http://www.mvcr.cz>)

Aktuality sestavuje Samostatné právní oddělení pro veřejnou správu AOPK ČR, kontakt: olga.svobodova@nature.cz ■

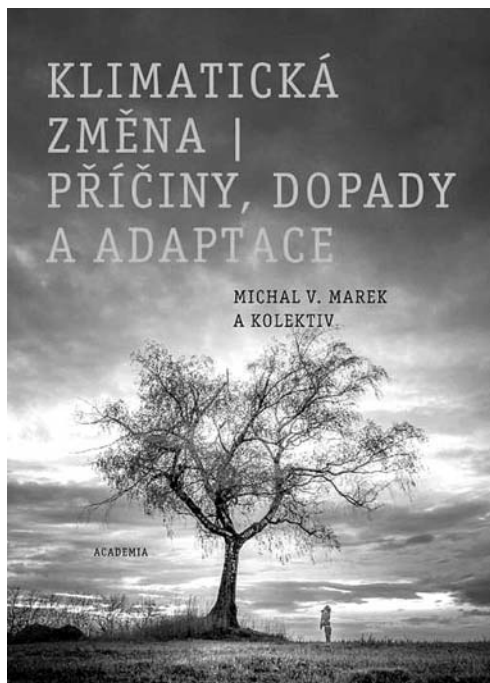
RECENZE

O změnách podnebí, bez růžových brýlí a hysterie

Klimatická změna, Příčiny, dopady a adaptace

Marek M. V. a kolektiv

Academia Praha 2022. 350 str. + xii. ISBN 978-80.200-3362-8. Cena 565 Kč.

Jen těžko bychom našli výraz, související (nejen) se životním prostředím a tak často diskutovaný v odborné literatuře i hromadných sdělovacích prostředcích, jako souloví *klimatická změna*. Zmiňované téma doslova každodenně rezonuje společností: vyjadřuje se k němu široká škála občanů, od vědců, a teď nemáme na mysli jen kované klimatology, přes nejruznější celebrity zábavního průmyslu až po aktivisty rozmanitého ražení.

V neutuchající lavině informací o změnách podnebí linoucí se doslova ze všech stran by neměla zapadnout publikace s nenápadnou obálkou, kterou sestavil kolektiv 44 autorů nejruznějšího odborného zaměření vedený Michalem V. Markem z Ústavu výzkumu globální změny AV ČR (CzechGlobe) Brno. Ten se se rozmanitým aspektem vlivu dynamiky podnebí na přírodu věnuje už od doby, kdy byla uvedená

dnes tak populární problematika známa jen omezenému okruhu zasvěcenců z řad akademiků (viz *Ochrana přírody*, 71, 1, 42-43, 2016). Proč? Odpověď musíme hledat právě v rozmanitosti autorského kolektivu. Pohledy českých odborníků na uvedený bezpochyby košatý okruh otázek potvrzují, že probíhající a očekávané změny podnebí již dávno vystoupily z kolébky „pouhých“ fyzikálně-chemických procesů, takže by měly být po právu chápány v nejlepší smyslu holisticky, zejména při hledání kauzalit, tedy příčin a důsledků. Pokud čtenář ze zvyku očekává, že mu budou předloženy pouze komentované výňatky z několikadílných obsáhlých hodnotících zpráv pravidelně připravovaných známým Mezivládním panelem pro změnu klimatu (*Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC*), bude zajisté překvapen. Ne že by je autoři nezmiňovali vůbec. Většinu kapitol ale postavili na údajích získaných v České republice, v některých případech i na vlastních datech.

Vysoce informativní kniha nezačíná, jak by se dalo podle formátu již zmiňovaných hodnotících zpráv IPCC předpokládat, úvodní statí o fyzikálních základech dynamiky planetárního klimatického systému, ale etickými a morálními aspekty globální změny či lépe řečeno globálních změn, jež – jak autoři bez obalu zdůrazňují – rozdělují společnost nejen v České republice. Tvzení, že pocit, že žijeme v měnící se době, je vlastní každé generaci, ale že se období začínající Velkým zrychlením vyvíjí přece jen hodně dynamicky, dobře uvádí vysvětlení často skloňovaného termínu *antropocén*. A opět – nejde o žádné suché akademické teoretizující cvičení, ale uživateli příručky se dostává zasvěceného výkladu o tom, jak globální změna působí jak na lidstvo jako celek, tak na společnost České republiky. Právě celostní přístup nachází uplatnění při definování klimatické změny a objasnění příslušných souvislostí a kauzalit z pera našich předních klimatologů, představujících mj. klimatický záznam ČR. Jednou z nejzajímavějších částí recenzované publikace zůstávají stránky snažící se přiblížit historické klima v České republice, a teď pochopitelně máme na mysli podnebí v minulosti, nikoli společenskou atmosféru za časů Jana Husa nebo Marie Terezie. Odtud je již jen malý krůček k rozboru zákonitostí, kterými se řídí současné podnebí v naší republice. V logické časové ose nahlédneme do možné blízké i vzdálenější budoucnosti prostřednictvím scénářů vývoje klimatu v ČR, využívajících mj. klimatické matematické modely, ať už globální, nebo regionální, tj. Evropy a jejího

nejbližšího okolí: oba přístupy rozpracovala v poměrně krátké době právě postnormální věda.

Těžiště dalšího výkladu o dopadech změn podnebí dělí ČR na města a krajinu mimo ně – a to je jedině dobře. Krajina v tomto pojetí tak zahrnuje zemědělské, lesní a vodní plochy, kdežto údaje o urbánním klimatu se týkají Prahy a Brna, odkud ostatně pochází nejvíce dlouhodobých údajů, v ideálním případě v podobě delších časových řad.

Znečištění prostředí cizorodými látkami považuje Organizace spojených národů spolu se změnami podnebí a úbytkem biologické rozmanitosti za trojici nejvýznamnějších globálních environmentálních krizí současnosti a přinejmenším blízké budoucnosti. Poněkud přehlíženou otázkou zůstává, jak trendy v kontaminaci prostředí chemickými substancemi ovlivní právě dynamika klimatu. Málo se ví, že od roku 1950 vzrostla výroba chemických látek na naší planetě padesátinásobně. A aby toho nebylo málo, předpokládáme, že se do roku 2050 ve srovnání s rokem 2010 ještě ztrojnásobí. Žáci osmé třídy na základní devítileté školy se mohli v učebnici chemie v roce 1960 dočíst, že lidstvo zná asi milion chemikálií – a to číslo jim muselo připadat nepředstavitelné. A teď zpozorněme: začátkem dubna 2023 registrovala uznávaná databanka Americké chemické společnosti na 204 milionů anorganických a organických sloučenin a jejich směsí: z nich 350 000 se v současnosti prodává na trhu a ač se to zdá málo pravděpodobně, přibližně 100 000 používáme v každodenním životě. Přitom jen u 3000–4000 chemických látek známe jejich účinek na lidský organismus nebo na životní prostředí. Bohužel ani nařízení o registraci, hodnocení, povolování a omezování chemikálií, známé pod zkratkou anglického názvu REACH a platné v EU již více než patnáct let, žádný průlom v tomto směru nevyvolalo. Odpověď se pokouší přinést informacemi našlapaná osmá kapitola knihy. Následně se početný autorský kolektiv po svém popasoval s tak širokým a nesnadným tématem, kterým dopady změn klimatu na ekosystémy bezesporu jsou. Budiž mu přičteno k dobru, že našel rozumnou míru zevšeobecnění vlastních poznatků a výsledků získaných jinými badateli.

Při letmém čtení obsahu hutné knihy může být uživatel trochu zaskočen, že samostatný prostor dostala problematika vlivu změny podnebí na živou složku (biotu) půdy. Jsme si jisti, že po jejím přečtení pochopí, proč se tak stalo či spíše

muselo stát. Širší otázku, konkrétně biodiverzity a divočiny v čase klimatické změny, zpracovává hned další kapitola.

Výklad zákonitostí změn podnebí vystřídá přehled mitigačních a adaptačních opatření reagujících na variabilitu podnebí s důrazem na lesnictví. Námět závěrečné kapitoly plně vystihuje její název: antropocén jako globální změna pohledu. I v tomto případě závěr korunuje dílo.

Zatímco seznam v knize použitých zkratk předchází vlastní text, rozsáhlý soupis citované literatury, čítající plných 32 stran, následuje jako obvykle až po něm. Čtenáři jistě přijde vhod glosář přinášející stručný výklad základních pojmů využívající slovník 4. hodnotící zprávy IPCC. Recenzovanou knihu uzavírá vydatný anglický souhrn. Pochválit musíme grafickou stránku publikace s řadou přehledných grafů, map, tabulek a barevně odlišených rámečků (boxů). Jedinou výtku představuje fakt, že některým obrazovým přílohám by jistě prospěla větší velikost, kupř. soubor map ČR ukazujících vývoj vybraných parametrů klimatu připomíná spíše renesanční miniatury. Kniha je psána zcela srozumitelně, zaujaly i některé neotřelé formulace, kupř. *ansámbl simulací* (str. 82).

Následující připomínky se týkají jednotlivostí a rozhodně nezpochybnují vysokou kvalitu spisu. Jednotlivá témata se nutně vzájemně prolínají a navíc jsou často nahlížena z různých úhlů. Přesto v knize najdeme údaje o celosvětové výrobě umělých hmot z rozdílných let, přičemž nejčerstvější pochází z roku 2016. Stejně tak by bylo záhodno používat vždy zařazené termíny, které jsou často výsledkem delší odborné debaty (invazní nepůvodní druhy v. invazní cizorodé druhy). Když už jsme u této skupiny organismů, ondatra pižmová (*Ondatra zibethicus*) nebyla na území dnešní ČR neúmyslně zavlečena, ale naopak zcela záměrně vysazena v roce 1905 hrabětem Josefem Jeronýmem Colloredo-Mannsfeltem na jeho dobříšském panství a možná na několika dalších místech, kupř. v zámeckém parku v Opočně nebo u Padršského rybníka v Brdech (str. 231). Zvířata měl dodat přímo významný obchodník s faunou a majitel první zoologické zahrady moderního pojetí vybudované v Hamburku-Stellingenu Carl Hagenbeck.

Možná by nebylo od věci připomenout, že četnost povodní v českých zemích byla v 19. století vyšší než ve 20. století a významně narostla teprve od konce 90. let 20. století. Přijde nám, že autoři občas zaměňují anglické výrazy *policy* a *politics*,

Tradiční lesnictví prosazovalo na území dnešní České republiky pěstování smrku ztepilého (*Picea abies*) v rozsáhlých monokulturách, a to v různých výškových vegetačních stupních. Monokultury jsou přitom značně zranitelné vnějšími disturbancemi, jejichž dopad se při současném působení navíc může zesilovat. Foto Jan Plesník

což naštěstí nebo naneštěstí není totéž. Údaje o ukládání uhlíku v různých typech ekosystémů by mohly být aktuálnější než z roku 1998. Navíc v koláčovém grafu zcela chyběj z tohoto hlediska klíčová rašeliniště (str. 255). Biodiverzita zahrnuje i ekosystémy a mezi půdní organismy patří také mikroorganismy (str. 13). Pokud jde o informace, globalizace na jedné straně zvýšila rozdíl mezi lidmi, kteří k nim mají snadný přístup, a těmi, kdo v této situaci nejsou, na druhé straně zejména v hospodářsky vyspělých zemích jsou jimi občané doslova zavaleni a mohou mít potíže rozlišit důležité od nepodstatného. Vždyť zatímco v roce 1994 užíval internet pouze jeden ze sta obyvatel zeměkoule, v lednu 2023 to již bylo 5,16 miliardy lidí, což odpovídá 64,4 % globální populace. Vzápětí ale dodejme, že v hospodářsky vyspělých zemích tvoří podíl občanů online 90 %, kdežto v rozvojových státech jde pouze o 57 %. V České republice slouží světová počítačová síť podle posledních dostupných údajů 79,5 % obyvatelstva.

Jestliže 30 % potravin v ekonomicky rozvinutém světě končí v odpadkovém koši, stejný podíl se v rozvojových zemích promrhá v důsledku nevhodného způsobu sklizně, špatné dopravy a nedokonalé skladovací infrastruktury (str. 8). Hlubokomořský rybolov vlečnou sítí neprobíhá u dna, ale síť zatížená betonovými nebo kovovými bloky se po mořském dně táhne, což je patrné zviřením hmoty dna rozlišitelném i na družicových snímcích (str. 269).

Často zmiňovaný termín *land use* je v publikaci překládám různě. Jsme přesvědčeni, že nevhodnější zůstává sousloví *využití území*, protože půda může být i hmota (nebo část domu hned pod střechou) a krajina má přece jen jiný

rozměr. I když údaje o globální druhové bohatosti (počtu druhů) kolísají ve značně širokém rozmezí 2 milionů – 1 bilionu, přikláníme se nejčastěji k hodnotě 8 – 10 milionů druhů (viz *Ochrana přírody*, 75, 1, 36-40, 2020). Hromadnými sdělovacími prostředky zhusta uváděný a také hrubě dezinterpretovaný index živé planety (*Living Planet Index, LPI*) bývá nezřídka silně kritizován, a to hned z několika důvodů, což je na samostatné vyprávění (str. 231).

Kde jinde než na stránkách našeho časopisu bychom si měli postesknout, že kapitola popisující biologickou rozmanitost a divočinu v čase klimatické změny sice čtenáři nabídne tři rozdílné etapy vývoje chráněných území a připomene význam soustavy chráněných území EU Natura 2000, ale již se nedozví, jak změny podnebí ovlivňují a budou ovlivňovat územní ochranu. O dopadech zmiňovaného celoplanetárního jevu na druhy a genetickou diverzitu se v knize nepíše téměř nic, ačkoli obrovský nárůst poznatků o vzájemných vazbách mezi biodiverzitou a klimatickými změnami vedl ke vzniku samostatného proudu se rozvíjejícího oboru – biologie změny podnebí (cf. *Ochrana přírody*, 75, 5, 29-33, 2020). Řada otázek by mohla uživatele příručky v této souvislosti bezpochyby zajímat. Máme opravdu co nejdříve přemístit s výhledem do budoucnosti rysy pardálové (*Lynx pardinus*) ze Španělska do Anglie? Co se stane, až druhy a jejich společenstva vyjdou z chráněných území v dnešních hranicích, protože již v nich nenajdou žádné upřednostňované nebo alespoň trochu vhodné prostředí, a jak tomu můžeme předejít? Pomůže editace genu/genomu snaze udržet při globálních změnách co největší druhovou bohatost (portfoliový efekt)? Jak budou vypadat vzá-

jemné vazby mezi organismy bez společné minulosti v nových ekosystémech? Nezměníme názor na nepůvodnost taxonů?

Stejně tak bychom čekali, že se v publikaci tohoto kalibru dočteme mnohem více o tolik debatovaných, přírodě blízkých postupech reagujících na změny podnebí (*nature solutions*), jedněmi oslavovaných jako kající návrat k moudrosti matky přírody, a jinými proklínaných jako dezinformační snaha se před veřejností ukázat, pokud jde o péči o životní prostředí, v lepším světle, než odpovídá realitě (*greenwashing*). Přestože geoinženýrství může Středoevropanu připadat jako vysloveně pošetilé snění, nejenže již byly jeho nejrůznější metody navrženy k ověření v praxi, ale jsou k dispozici nemalé finance na jejich realizaci, kupř. z bohatých amerických nadací, a vážně o jeho využití uvažuje i přímo vláda USA. Budeme se záměrně opakovat, ale jsme i nadále přesvědčeni, že v tak obsáhlé knize by měly zaznít i jiné názory na vývoj globálního podnebí než hlavního proudu. Už jen proto, aby čtenář mohl o diskutovaných věcech přemýšlet.

Kniha Michala V. Marka a jeho spolupracovníků představuje chvályhodný pozoruhodný počín, který nemá v naší mateřštině obdoby. Oceňujeme zejména, že se variabilitou klimatu zabývá v různém měřítku, od celoplanetárního po místní, a v širších sociálně-ekonomických souvislostech. Již jen proto by se s ní měl seznámit každý, koho z rozmanitých důvodů zajímá příroda (a životní prostředí) nebo lidská společnost – anebo obojí. ■

Marcela Plesníková, Jan Plesník

SUMMARY

Březina S., Hrázský Z., Krause D., Materna J., Čejková A., Josefovičová A., Mikšlová K., Harčariková L., Horáková V. & Zavadil V.: Krkonoše/Giant Mts. Alpine Treeless Area, a Czech Family Silver

The Krkonoše/Giant Mts. tundra is one of the most important phenomena protected by the Krkonoše/Giant Mts. National Park, in 2023 celebrating 60 years since its declaration. The unique flora and fauna include there particularly the whitebeam *Sorbus sudetica*, Cloudberry, also now as the Nordic berry (*Rubus chamaemorus*), Daisy-leaved speedwell (*Veronica bellidoides*), Fernweed or Sudetic lousewort

(*Pedicularis sudetica* subsp. *sudetica*), Azure hawkler (*Aeshna caerulea*), Water pipit (*Anthus spinoletta*) and the Bluethroat (*Luscinia svecica svecica*). As a necessary precondition, all the taxa need substantially cold and wet climate. Ecosystems above the upper timberline have been facing many human-caused impacts changing and often deteriorating their state of the art. Extensive soil acidification has been occurring there and in addition, soils suffer from eutrophication caused by nitrogen from atmospheric deposition (e.g. Hůnová & Paličková 2017). Increase in temperature is another global driver there. Analysis of the Norway spruce tree growth rate suggests that the upper timberline has significantly moved upwards since the 20th century thus decreasing size of the tundra islet located above it (Tremel *et al.* 2020). It is clear that the Krkonoše/Giant Mts. tundra has been changing – threatened habitats have step by step been disappearing and plant species adopted to harsh climate conditions have also been declining there. ■

Materna J., Březina S., Harčarik J., Kukačka L., Hrázský Z., Čejková A., Šťastná P., Krause D. & Josefovičová A.: Uncertain Future of the Krkonoše/Giant Mts. Tundra

Not even the Krkonoše/Giant Mts. highest ridges or topmost summits, also called the Arctic-alpine tundra provide sufficient protection against human impacts. Climate change, eutrophication and local drivers, e.g. overtourism, biological invasions or insensitive building/construction interventions, combined with abandoning use of the landscape for centuries exploited by man resulted in irreversible changes in almost all Krkonoše/Giant Mts. vegetation types. Dwarf mountain pine (*Pinus mugo*) growths have been spreading at the expense of species-rich grasslands, highly adapted lichen tundra communities are overgrown by heath, sub-alpine grasslands not only on avalanche paths are replaced by dwarf mountain pine and bilberry (*Vaccinium myrtillus*) growths. The changes manifest themselves also in the rarest species populations requiring new approaches to their protection, conservation and management. Targeted small-size management measures on the key sites where priority species facing up to ultimate extinction occur can be a suitable consensual solution. The pilot intervention should be carried out, at the same time carefully monitoring all its impacts and gathering high-quality background information to assess the measures. ■

Koudelka M. & Lipták V.: The Za Hájnou Cave and Other Surveys and Research

In the northern part of the Konice-Mladeč Devon (northern Moravia) there are not only well-known Javoříčko Caves and Mladečské Caves, both show caves, but also many others. The remarkable Za Hájnou Cave is located on the foothills of Brablenec Hill, a part of the Paní Hory/Lady of Mountain Massif. It was formed in shelf-like grey limestones: in their bedrock there are phyllites of the Precambrian age. In 2000-2017 new spaces were found there, thus stimulating not only speleological activities but also extensive and intensive research which confirmed that there is one of sinks, in the past draining the Javoříčko Valley. Currently, the total length of discovered, i.e. dug out spaces has been more than 60 meters, and further important discoveries can be expected there. In addition, among other phenomena within the karst islet near the village of Javoříčko, particularly those discovered in the Brablenec Hill Massif, namely the V Habří Cave, U smrku Sink and the Majka Cave, the latter being a small fissure cave should be mentioned. ■

Martínek L.: The Nature Conservation Agency of the Czech Republic's Project Scheme in the Operational Programme Environment 2021–2027

In the end of 2022, the Operational Programme Environment's (OPE) new calls appeared within the Nature Conservation Agency of the Czech Republic's (NCA CR) project scheme. The common denominator is the so-called Simplified Methods of Proving (SMP) to be applied in projects with total costs of less than EUR 200,000. The key benefits include a simply (on-line) submission of an application, reduced number of documents to be enclosed, a quick assessment and a payment of a subvention. The amount of money is derived from standardized costs of usual measures set by the Ministry of the Environment of the Czech Republic. The NCA CR shall newly become a subvention provider. The total amount available for the NCA CR's project scheme for implementing projects by the SMP is CZK 3.15 billion (EUR 135 million). The NCA CR has currently launched two calls for proposals for the specific targets No. 1.3 and 1.6, the separate call for plans and studies has also been planned. The whole procedure is described in a guide issued by the NCA CR, all the information is available at <https://nature.cz/web/dotace/opzp-v-prs-aopk-cr>. The article also presents stories of

successful projects from the last OPE's programme period, *i.e.* 2014–2020. ■

Vlačība V.: Support to a Green-winged Orchid (*Anacamptis morio*) Population in the České středohoří/Central Bohemia Uplands

The České středohoří/Central Bohemia Uplands is well-known due to its high diversity in nature, namely rich variability in the volcanic landscape, climate condition variability, complicated development caused by human activities and last but not least its relatively extensive size. High biological diversity does not imply that the area is fully stable with no problems related particularly to high level of threat posed to some wild plant and animal communities and whole ecosystems. Action Plans/Recovery Programmes aiming at the Eastern pasquiflower (*Pulsatilla patens*), Ladybells (*Adenophora liliifolia*), Autumn dwarf gentian (*Gentianella amarella*), Bohemina sand pink (*Gentianella amarella*) and European ground squirrel (*Spermophilus citellus*) are implemented there. Sub-national Action Plans, *e.g.* for the European beaver (*Castor fiber*), Hermit (*Chazara briseis*), European green lizard (*Lacerta viridis*) and the selected blue butterfly species are another species protection/conservation tool in the České středohoří/Central Bohemia Uplands. In 2021, a study for supporting a Green-winged orchid (*Anacamptis morio*) population which had occurred at almost 50 sites there was prepared. Moreover, in 1945 – 2000 almost all the sites ceased to exist and only the Bohyňská lada Nature Reserve seemed to be promising. Therefore, the orchid population has carefully been managed there also including planting young individuals from seeds and their planned reintroduction to the original site. ■

Plesník J.: Current and Future Trends in Nature Conservation and Landscape Protection

In addition to traditional nature conservation tools, *e.g.* protected area networks, species protection/conservation, international cooperation, bioinformatics, monitoring and sustainable use of biological resources, a special attention has been paid in biodiversity conservation and sustainable use to some issues since 2005. The main paradigms include ecosystem/ecological integrity and ecosystem services concept, latter having more recently been elaborated into nature's contributions to people idea. "New" non-equilibrium paradigm highlighting a high dynamics of ecosystems, and ecosystem approach have been applied in ecosystem manage-

ment which should be adaptive to adequately and in time react on changes in nature and the landscape. Extensive and at the same time really rapid development in genetics, particularly molecular one, resulted in synthetic biology *sensu stricto*, molecular ecology, gene/genome editing and species de-extinction which all affect and shall be even more in the future affecting biodiversity conservation and sustainable use of its components. Mainstreaming biodiversity into various sectors, ensuring that biodiversity, and the services it provides, are appropriately and adequately factored into policies and practices that rely and have an impact on it, as well as participatory approach in nature management both in protected areas and outside them are also important. It can be supposed that new emerging issues in biodiversity conservation shall appear, too. ■

Čech M. & Čech P.: The Importance of Permanent Nest Walls for the Common Kingfisher

The Common kingfisher (*Alcedo atthis*) is an avian species protected by both Czech and European Union law. In the Red List of Threatened Species of the Czech Republic it is classified as a vulnerable species. Kingfisher nests in steep bank walls in meanders of streams, rivers and even water reservoirs. The frequency of occurrence of these highly specific nest sites is rather low within the Czech Republic's landscape, thus limiting the population, in case of channelized streams and rivers, opencast mine lakes, fishponds and most other artificial impoundments they are absent at all. In a unique situation of high occurrence of appropriate nest sites (*e.g.* the Slapy Water Reservoir, Botič Brook, Dyje/Thaya River), the strict territoriality of kingfisher plays a crucial role. The quality and safety of kingfisher nests composed of deep hole finished by a coconut like chamber is approved by both predators and flood events. Kingfishers highly select for permanent nest walls (by 82 %, compared to newly formatted), which can be used for successful nesting and repetitive chick rearing even for decades. These permanent nest walls (sites), being of crucial importance for the kingfisher population, have to be strictly protected. ■

Krásna A.: The Dusky Large Blue (*Phengaris nausithous*) in the Moravský kras/Moravian Karst

The Dusky large blue (*Phengaris nausithous*) is among butterflies with the most interesting life

history strategy which includes feeding caterpillars by ants in their nests. Moreover, the strategy at the same time increases its sensitivity to management of sites where it occurs. In the Moravský kras/Moravian Karst (South Moravia) and its close vicinity the butterfly has been living but its records had been only sporadic in the past. Moreover, a detailed survey showed that the state of affairs has been completely different and considerably better. In total, dusky large blues have been newly found or refound at approx. 30 sites. During the survey, the Dusky large blue was reported from most areas in the Moravský kras/Moravian Karst and its close vicinity where the Great burnet (*Sanguisorba officinalis*) grows. Nevertheless, the author supposes that new sites inhabited by the butterfly shall be found in the future. Thus, the conservation status of the species seems to be quite promising because threats to the butterfly are successfully revealed and they are consequently handled in cooperation with the relevant land managers. ■

Jelínková J.: Direct Legal Actions of Associations as Non-Participants of the Administrative Proceedings

Before amended by Act No. 225/2017 Gazette, Act No. 114/1992 Gazette on Nature Conservation and Landscape Protection allowed the public through environmental associations to participate in all the proceedings which could affect interests of nature and the landscape protected according to the Act. During recent debate on the Act on the Unified Environmental Permission it probably would not possible to bring back Article 70 paragraph 3 into the original state. Thus, direct legal actions by environmental associations against issuing permits for a building intention pursuant to the new Building Act shall be the only tool for defending right for the favourable environment through "the established local environment association", *e.g.* in the case of an intervention in a Significant Landscape Element or landscape scenery/character. Thus, up-to-date experience from currently establishing administrative court practice is an important hint for associations, building owners, builders, State Nature Conservancy/Environmental Protection authorities and Building Offices. From the court practice having been formed it has been already at present clear that if there is a strong relation of an association to a site affected by the intention such legal actions are admissible and courts dealt with their legitimacy. ■

Šimečková B.: The 110th Anniversary of Discovering the Zbrašov Aragonite Caves

The Zbrašov Aragonite Caves at the village of Teplice nad Bečvou (Central Moravia) had been discovered at the turn of the years 1912 and 1913 and became a show cave in 1926. The length of visitor route is 375 meters, the length of the up-to-know cave system being 1 435 meters. They are part of the Zbrašov Aragonite Caves National Nature Monument declared in 2003. Since 2006, they have been managed by the Cave Administration of the Czech Republic established by the Ministry of the Environment of the Czech Republic. As standard part of show cave management, measures are implemented there, e.g. regular speleological checks of vertical chimneys above the visitor route, special recovery spraying to protect aragonite decorations, lampenflora eradication along the visitor route and various one-time interventions to minimize impacts of older technological measures to make a cave accessible to visitors. Influxes of the acidulous mineral water into the cave space have been documented. On the surface, rock outcrops above the access path and an operational building are regularly checked, individual elements

of visitor infrastructure are step-by-step restored, etc. In the future, it is necessary particularly to modernize the current system monitoring microclimate and CO₂ there and to restore the operational building. ■

Drapaljuk A., Vasylyuk O. & Kuzemko A.: How the War Has Affected Ukrainian Protected Areas

The damage caused to nature as a result of the full-scale military invasion of the Russian Federation started on February 24, 2022 has had a pan-European dimension and the consequences of hostilities for biodiversity will be seen across the continent. The network of protected areas in Ukraine is an essential component in preserving Europe's biodiversity protecting mountain ecosystems within the Carpathian and Crimean Mts., key areas for migration and nesting of waterfowl on the coast of the Azov and Black seas, peat-bogs, natural forests on Polissya, and unique steppe ecosystems on the East and South of Ukraine. During the eleven months of the war, Russian aggression caused damage to the environment at more than USD 46 billion (CZK 1 trillion). Such a figure is calculated according to the methodologies that determine the amount of damage caused to

land, water and atmosphere. The total amount of damage caused by soil pollution is more than USD 18.2 billion (CZK 408 billion) while that by air pollution is USD 26.4 billion (CZK 591 billion). For water pollution the damage is estimated at more than USD 1.4 billion (CZK 32 billion). Some types of damage have still been impossible to assess. For example, half a million hectares of forests are under occupation and in the hostilities zone. According to the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine, Russian invaders e.g. destroyed 80% of the Sviati Hory National Nature Park, Donetsk region. Even in such conditions, protected area managers continue to work. In addition, with the beginning of the large-scale Russian invasion, protected areas took on another mission - to help people who lost their home: protected area staff has organized a shelter for over 60,000 internally displaced persons. The authors are grateful for the support from the European nature conservation community - governments, protected areas administrations, NGOs, and individual conservationists which provides an opportunity and inspires them to continue implementing nature conservation measures even under the conditions of threat to physical survival. ■

KONTAKTY NA AUTORY

Jiří Bašta

Správa KRNAP
šéfredaktor časopisu Krkonoše – Jizerské hory
jbasta@knap.cz

Robin Böhnisch

Správa KRNAP
ředitel
rbohnisch@knap.cz

Stanislav Březina

Správa KRNAP
oddělení ochrany přírody
sbrezina@knap.cz

Martin Čech

Biologické centrum AV ČR, v.v.i.,
Hydrobiologický ústav
carcharhinusleucas@yahoo.com

Alžběta Čejková

Správa KRNAP
oddělení ochrany přírody
acejkova@knap.cz

Pavel Čech

ZO ČSOP Alcedo
carcharhinusleucas@yahoo.com

Anastasia Drapaljuk

Ukrainian Nature Conservation
Group Vasylyuk
uncg.ua@gmail.com

Josef Harčarik

Správa KRNAP
oddělení ochrany přírody
jharcarik@knap.cz

Ludmila Harčariková

Správa KRNAP
oddělení ochrany přírody
lharcarikova@knap.cz

Viera Horáková

Správa KRNAP
oddělení ochrany přírody
vhorakova@knap.cz

Záboj Hrázský

Správa KRNAP
oddělení ochrany přírody
zhrazsky@knap.cz

Jitka Jelínková

právník v otázkách ochrany
přírody
judr.jitka.jelinkova@gmail.com

Anna Josefovičová

Správa KRNAP
oddělení ochrany přírody
ajosefovicova@knap.cz

Tomáš Just

AOPK ČR, RP Střední Čechy
vedoucí oddělení péče o přírodu
a krajiny
tomas.just@nature.cz

Martin Koudelka

Správa jeskyní ČR
vedoucí Javoříčských jeskyní
koudelka@caves.cz

Anna Kozemko

Ukrainian Nature Conservation
Group Vasylyuk
uncg.ua@gmail.com

David Krause

Správa KRNAP
oddělení ochrany přírody
dkrause@knap.cz

Antonín Krása

AOPK ČR, RP Jižní Morava
oddělení SCHKO Moravský kras
Antonin.krasa@nature.cz

Bohumil Kučera

bývalý redaktor časopisu Památky
a příroda, Ochrana přírody
b.k.kucera@seznam.cz

Libor Kukačka

Správa KRNAP
oddělení ochrany přírody
lkukacka@knap.cz

Vladimír Lipták

Česká speleologická společnost
ZO ČSS 7-03 Javoříčko
paserak@gmail.com

Lukáš Martínek

AOPK ČR
oddělení hodnocení projektů OPŽP
lukas.martinek@nature.cz

Jan Materna

Správa KRNAP
vedoucí oddělení ochrany přírody
jmaterna@knap.cz

Karolina Mikšlová

Správa KRNAP
oddělení ochrany přírody
knikslova@knap.cz

Zdeněk Patzelt

časopis Ochrana přírody
šéfredaktor
Patzelt.Zdenek@seznam.cz

Pavel Pešout

AOPK ČR
ředitel sekce ochrany přírody
a krajiny
pavel.pesout@nature.cz

Jan Plesník

AOPK ČR
vedoucí oddělení mezinárodní
spolupráce
jan.plesnik@nature.cz

Barbora Šimečková

Správa jeskyní ČR
vedoucí Zbrašovských
aragonitových jeskyní
simeckova@caves.cz

Petra Šťastná

Správa KRNAP
oddělení ochrany přírody
pstastna@knap.cz

Olga Svobodová

AOPK ČR
samostatné právní oddělení
pro státní správu
olga.svobodova@nature.cz

Karolína Šulová

AOPK ČR
vedoucí oddělení práce
s veřejností
karolina.sulova@nature.cz

Dana Turoňová

botanička
dana.turonova@seznam.cz

Oleksij Vasylyuk

Ukrainian Nature Conservation
Group Vasylyuk
uncg.ua@gmail.com

Vlastislav Vlačiha

předseda ZO ČSOP
Launensia
vlaciha.geo@seznam.cz

Vojtěch Zavadil

botanik
vojtechzavadil@seznam.cz

Miroslav Zeidler

Univerzita Palackého
v Olomouci
Přírodovědecká fakulta
katedra ekologie a životního
prostředí
miroslav.zeidler@upol.cz